

Maija-Riitta Ollila

Tulevaisuuden
paranneltu
ihminen

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Tämän kirjan kirjoittamista on tukenut
Suomen tietokirjailijat ry.

© Maija-Riitta Ollila ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-44001-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Sisältö

Alkusanat	7
Loistavan ihmisyiden haave: transhumanismi ihmistä parantelemassa	9
Hyvä paha parantelu: muuttaako teknologia etiikkamme paremmaksi?	77
Parantelun hallinta: valvontakapitalismia ja hakkeroitavia ihmisiä	137
Älyn ja tietämisen parantelu: yliälyn tullessa kaikki on toisin	159
Hyvien ihmisten luominen: bioteknologia parantelee tahtoa, tunteita ja moraalia	211
Uutta elämää paratiisissa? Valaistumisen teknologiaa, supersotilaita ja vanhoja sieluja	269
Jälkisanat	351
Kiitokset	353
Viitteet	355
Kirjallisuus	365

Alkusanat

Nopeammin, korkeammalle ja voimakkaammin. Olympialaisten motto tuntuisi sopivan ihmislajin pyrkimykseen yleisemminkin. Haluamme edistyä kaikilla ihmisenä olemisen ulottuvuuksilla. Transhumanistit pyrkivät ylittämään ihmislajin nykyiset biologiset rajoitukset ja parantelemaan ihmisen kykyjä ja terveydentilaa uusien teknologioiden avulla. Parantelun tuloksena ihmisistä tulee terveitä, onnellisia ja pitkäikäisiä – ja lopulta kuolemattomia.

Transhumanistit haluavat poistaa kärsimyksen ja luoda paratiisin, jota asuttavat teknologisesti parannellut älykkäät ja loistavat ihmisyksilöt. Tuollainen maailma on joidenkuiden mielestä utopia ja toisten mielestä dystopia. Annan tässä kirjassa puheenvuoroja sekä transhumanismin edustajille että sen vastustajille. Toivon, että erilaisten argumenttien hankaus auttaa lukijaa luomaan oman näkemyksensä inhimillisten kykyjen parantelusta.

Kirjan ensimmäisessä luvussa johdattelen transhumanismin ideologiaan ja historiaan sekä selvittelen aihepiiriin käsitteitä. Toisen luvun aiheena on moraalipohdinta: muuttaako etiikka tek-

nologiaa vai teknologia etiikkaa? Transhumanismi edellyttää, että yksilö kykenee kontrolloimaan kykyjen parantelua mielen- sä mukaan. Kolmannessa luvussa kysyn, onko tämä mahdollis- ta. Neljännen luvun teema on kognitiivisten kykyjen parantelu esimerkiksi tekoälyn avulla. Viidennessä luvussa tutkijat uumoi- levat, ettei pelkkä kognitiivisten kykyjen parantelu riitä, vaan on erikseen paneuduttava myös tunteiden, tahdon ja moraa- lin paranteluun geeniteknologian, neurotieteiden ja psykedeelien avulla. Viimeisessä luvussa hahmottelen transhumanistista yhteis- kuntaa: miten politiikka ja uskonnot suhtautuvat ihmisen paran- teluun ja miten kehitetään supersotilaita.

Englanninkielisten tekstien käännökset ovat omiani, ellei läh- teissä ole toisin mainittu. Termin *enhancement* olen kääntänyt pa- ranteluksi. Joissakin suomenkielisissä teksteissä puhutaan myös te- hostamisesta, mutta parantelu on nähdäkseni osuvampi käännös. Transhumanismia käsittelevissä artikkeleissa esiintyy usein paran- telun lopputulosta kuvaava termi: *transhuman*. Sen suora suomen- kielinen käännös olisi transihminen, joka on jo toisessa käytössä. Niinpä tekstissäni vilahtaa kömpelö suomennos transhumaani.

”Ihminen on nuora, solmittu eläimen ja yli-ihmisen väliin, – nuora pohjattomuuden yli”, sanoo Friedrich Nietzsche kirjassaan *Näin puhui Zarathustra*. Transhumanistit voisivat tulkita tämän Aarni Koudan käännöksen niin, että ihmisen yllä ja alla avautuu rajattomia mahdollisuuksia. J. A. Hollo on suomentanut toisin: ”nuora kuilun yllä”. Transhumanismin kriitikot kääntäisivät juu- ri näin, koska he uskovat, että ihminen voi pudota kuiluun, kun kurottaa liian etäälle luomuitsestaan. Kun on päättänyt, kumman kannan – tai niiden välimuodon – haluaa omaksua, on aika osal- listua yhteiseen keskusteluun. Kansainvälinen olympiakomitea- kin on täydentänyt vanhaa mottoaan uudella lisäyksellä. Motto on nykyään *Citius, Altius, Fortius – Communis*. Ihannetapauksessa tähtäisimme siis yhdessä korkeisiin päämääriin. Löydämmekö yh- teisen näkemyksen ihmiskunnan tulevaisuudesta?

Loistavan ihmisyyden haave: transhumanismi ihmistä parantelemassa

Alussa oli... toinen alku

Transhumanistit tavoittelevat ihmisen ennennäkemätöntä kukoistusta: ihmisen koko potentiaali tullaan toteuttamaan; hänen kaikkia kykyjään parannellaan uuden teknologian avulla. Nanoteknologia, bioteknologia, informaatioteknologia ja kognitiotiede valjastetaan tuottamaan ihmisyksilöitä, joiden kyvyt ylittävät tähänastisen ihmisyyden. Ihmisistä tulee terveitä, onnellisia, pitkäikäisiä – ja ehkä kuolemattomia. Onko tällainen maailma utopia vai dystopia?

Transhumanismi alkoi *Gilgameshin* tarinasta, jossa itsekkäistä ja väkivaltaisista miehistä tulee myötätuntoisia, kypsiä ja vastuuntuntoisia sankareita. *Gilgamesh* on akkadin kielellä kirjoitettu maailman vanhin eepos, jonka arvellaan syntyneen 2000–1600 eaa. Vai onko *Gilgamesh* sittenkään alkupiste? Kukaties transhumanismi

alkoikin silloin, kun kiinalaisessa taolaisuudessa alettiin tavoitella fyysistä kuolemattomuutta.¹ Entä buddhalainen pyrkimys kärsimyksen lopettamiseen, eikö se ole transhumanismia parhaimmillaan? Vai syntyikö transhumanismi sittenkin Prometheusmyytin mukana: antiikin Kreikan mytologiaan kuuluva titaani Prometheus uhmasi jumalia varastamalla heiltä tulen ja antamalla sen ihmisille. Vai olisiko niin, että vasta eurooppalaiset alkemistit kehittivät transhumanismin ajatuksen joskus 1200–1700-luvuilla? He etsivät viisasten kiveä: keinoa parantaa kaikki sairaudet ja löytää kuolemattomuus. Jospa kaikkien transhumanistien äiti ja isä olikin vasta Friedrich Nietzsche (1844–1900), joka kehitti itseään luovan ihmisen filosofian. Nietzschen yli-ihmisopista puhutaan usein, vaikka Übermensch-ajatus ei ollutkaan mikään systemaattinen oppi. Nietzschen kehitelmä oli pikemminkin reaktio kristillisen orjamoraalin ihmiskäsitykseen, eikä se varmasti edellyttänyt teknologioiden käyttöä ihmisen muuttamiseksi jalompaan tilaan. Itse koen transhumanismin yhtenä ilmauksena uusplatonismin hengestä. Tietoisuus on ensisijaista materiaan nähden, joten ihmisellekin on luontaista kohota aineellisen yläpuolelle. Tämän kaltainen hengen ja materian kahtiajako näkyi myös gnostilaisuudessa. Vaikka transhumanismia pidetään tavallisesti materialistisena filosofiana, moni transhumanisti näkee mahdolliseksi muokata fyysisen olemuksensa tietoisuutensa mukaiseksi eikä päinvastoin.

Transhumanismin täsmällisempi määritelmä riippuu siitä, ketnet tai minkä oletamme ajattelutavan perustajaksi. Myös erilaiset kannanotot puolesta tai vastaan riippuvat siitä, mikä oletetaan transhumanismin olennaiseksi sisällöksi. Alustavasti voisimme sanoa, että transhumanismi pyrkii ihmisolemuksen parhaiden piirteiden kehittämiseen tai niiden ylittämiseen. On kuitenkin tarpeen määritellä edes auttavasti käsitteet transhumanismi, posthumanismi ja humanismi. Ennen sitä haluan aloittaa arkielämän esimerkillä, joka toivoakseni auttaa selventämään parantamisen ja parantelun eroa.

Arkipäivän transhumanismia?

Miljoonat elleivät peräti miljardit ihmiset maapallolla laihduttavat. Onko kysymyksessä jonkin sairauden tai vamman hoitaminen eli parantaminen, vai pyritäänkö laihduttamisella parantelemaan joitakin inhimillisiä valmiuksia yli tavanomaisen tason? Jos laihduttaminen on parantelua, tapahtuuko se perinteisin luomumenetelmin vai käytetäänkö hyväksi uutta teknologiaa, jolloin kyse on transhumanismista? Laihduttaminen voi siis olla hoitamista, luomuparantelua tai transhumanistien tarkoittamaa parantelua, jossa käytetään hyväksi uusia teknologioita. Luomuparantelun ja transhumanistisen parantelun motivaatio voi olla sama, mutta keinot ovat erilaisia.

Aloitetaan parantamisesta eli sairauden hoitamisesta. Ihmisen terveyttä kohennettaessa terveyden ideaali tulee lääketieteen terveystittareista, joten lihavuuden haitallisuutta perustellaan tavallisesti lääketieteellisesti. Vielä muutama vuosi sitten keskustelussa oli ”terve lihava”. Joillakin ylipainoisilla kaikki terveyden markerit ovat kunnossa, joten oletettiin, että joillakin ihmisillä lihavuus ei aiheuttaisikaan terveyshaittoja. Lääketieteellisessä mielessä määritelty liikalihavuus (mikä ei ole pientä pyöreyttä) on kuitenkin tarkemmassa katsannossa nähty terveysriskiksi. Se altistaa monille erilaisille sairauksille. Jos tämä käsitys lihavuudesta pitää paikkansa, laihduttaminen on joko sairauden hoitoa tai sen ennaltaehkäisyä; kyse ei ole parantelusta.

Laihuuden ihannoimiseen näyttäisi kuitenkin liittyvän jotakin, joka ylittää normaalin terveyden tavoittelun. Myös normaalipainoiset voivat laihduttaa; puhummekin ikuisista laihduttajista, jotka pyrkivät loputtomaan luomuparanteluun, eli paranteluun perinteisin keinoin, ilman uuden teknologian apuvälineitä. Mistä terveydelliset syyt ylittävä hoikkuuden ihanne on peräisin? Kulttuurihistoriallinen keskustelu lihavuudesta kuvaa tavoittelutavaan ihmisihanteeseen liittyvää ambivalenssia. Eri aikakausina

lihavuutta on joko ihannoitu tai inhottu. Lihavuuden välttäminen on yhtäältä määritelty lähes moraaliseksi velvollisuudeksi, toisaalta taas jotkut oman aikamme kehopositiivisuuden puolestapuhujat ovat määritelleet hoikkuuden vaativat fasisteiksi. Sama ihanteiden ambivalenssi ilmenee parantelussa: yhden ihanne on toiselle kauhistus. Kun luomuparantelijat ja transhumanistit haluavat tehdä ihmisestä paremman, hänestä tuleekin joidenkuiden mielestä huonompi versio itsestään.

Keskustelu ihanteista alkaa Platonista, mikäli länsimaisen filosofian historiaa on uskominen. Platonilta tunnemme hyvyden, kauneuden ja totuuden ideat. Jos hoikkuutta pidetään kauniina, Platonin kauneuden idea ei toteutunut hänen omassa olemuksessaan, sillä sana *platon* tarkoittaa leveää. Jotkut arvelevat, että kyse oli otsan leveydestä tai painiharrastuksen tuomasta kehon mittavuudesta, toiset tulkitsevat armottomammin ja uskovat sanan tarkoittavan läskiä. Kirkkoisä Augustinuskin paheksui syvästi ylensyönnin synnillisyyttä, mutta päätyi itse suunnattoman lihavaksi.² Onko lihavuus siis esteettinen vai moraalinen ongelma – vai ei ongelma ollenkaan?

Esteettinen ”haitta” näyttää hallitsevan keskustelua. Asiakaspalvelutyöhön haetaan usein tyylikkään näköistä väkeä, eikä lihavia pidetä kauneusihanteiden mukaisina. Jos työpaikan saa, palkkaus voi olla heikompaa kuin hoikilla. Lihavuuden epäillään myös vähentävän ihmisen energisyyttä ja sitä kautta tämän työtehoa. Maailmassa, jossa vaikutelmia pidetään faktoina, lihavuus on suuri haitta. Kaikki tämä saa kysymään, ovatko ihmisen ideaalit varmasti hyvä asia. Kaiken kehittämisen keskellä moni jo huokailee: ”Miksi meidän ei anneta vain olla? Miksi on pakko aina kehittyä joka asiassa?” Transhumanismi ylittää jollakin tavalla normaalin ihmisen olemuksen ja kyvyt, joten haluammeko antautua loputtomaan itsemme ylittämiseen? Hoikkuuden tavoittelu on hyvä esimerkki ihanteesta, jota on tavoiteltava vain tiettyyn mittaani asti. Sitä ei voi loputtomiin täydellistää, koska silloin ajaudutaan tuhoisaan anoreksiaan.

Sekä hoitaminen että transhumanistinen parantelu nojaavat tieteeseen. Luomuparantelijat saattavat turvautua varsin kyseenalaiseen laihdutuskeinoin tieteestä riippumatta: kananmunavalkoviinidieetti ja näkkileipä-vesiruokavalio ovat kuuluisia esimerkkejä. Transhumanistit pyrkivät luomaan kukoistavaa terveyttä nimenomaan tieteellisten keksintöjen avulla. On kuitenkin kysyttävä, millaisten päämäärien toteuttamiseen tieteen tulokset valjastetaan. Juontuuko uusien kykyjen hankkimisesta kuristavia ihanteita, kuten hoikkuudesta nykyään? Seuraako kykyjen parantelun mahdollisuudesta velvollisuus parannella niitä?

Hyväksytäänkö parantelemattomat ihmiset?

Ajatellaanpa, että lähitulevaisuudessa on mahdollista tehdä ihmisistä älykkäämpiä farmakologian ja geenitekniikan keinoin. Miten silloin suhtautuisimme niihin, jotka ovat luomutyperiä? Lihavuus edustaa nykytilanteessa tällaista ei-toivottua piirrettä, joten voimme ennakoida, miten puuttuvan superälykkyyden ilmeneemiseen saatettaisiin suhtautua. Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen³ mukaan lihavuus on työmarkkinoilla ongelmallinen asia monesta syystä. Lihaviin kohdistuu monenlaisia ennakkoluuloja: Ylipainoiset ovat laiskoja, heikkotahtoisia, epäonnistuneita ja vähemmän älykkäitä. Heiltä puuttuu itsekuria ja tahdonvoimaa, eikä heistä edes ole noudattamaan ruokavalio- ja liikuntasuosituksia. Stereotyyppien perusteella ihmisiä voidaan syrjiä työelämässä, terveydenhuollossa, oppilaitoksissa, mediassa ja jopa läheisissä ihmissuhteissa. Painon perusteella tapahtuva syrjintä hyväksytään hiljaisesti, joten lihavuuden stigma ja lihaviiden henkilöiden syrjintä saavat rehottaa, vaikka ne aiheuttavat lukuisia kielteisiä seurauksia näiden ihmisten psyykkiselle ja fyysiselle terveydelle.

Varmaankin auttaisi, jos puutteelliset kykenisivät reippaasti hyväksymään itsensä, vaikka ihmisten paranneltuja versioita olisikin

heidän ympärillään. Eipä taida onnistua. Emmi Nuorgam kirjoittaa YLE:n kolumnissa: ”Vaatimus oman kehonsa rakastamisesta on monelle kohtuuton. Erityisesti ihmisille, jotka ovat kehonormien ulkopuolella ja jotka ovat koko elämänsä oppineet häpeämään, häivyttämään tai kaventamaan. – – Vaatimus itsensä ja vartalonsa rakastamisesta turhauttaa myös siksi, että se korostaa yhteiskuntamme ulkonäkökeskeisyyttä. ’Jokainen keho on kaunis’ -mantra itse asiassa pönkittää ajatusta siitä, että kauneus on jotakin, jota meidän kaikkien tulee tavoitella. Että vain kauneudella on väliä.”⁴ Kas siinäpä Platon taas on, keskelläämme. Kauneuden idean tulisi täydellistyä ihmisolennoissa.

Toinen kysymys kuuluu: jos ihmisen paremmasta versiosta ollaan samaa mieltä, kenen pitää tehdä asialle jotakin, yksilön vai yhteisön? Onko ihmisellä itsellään moraalinen velvollisuus korjata vaikkapa esteettinen haitta? Lihavuuden yhteydessä on usein ajateltu näin: jos ihminen ei kelpaa asiakaspalvelutyöhön lihavuuden vuoksi, hänen omalla vastuullaan on laihduttaa. Jos moraalilla tarkoitetaan ihmisten välisen yhteispelin parantamista, tuo yhteistyö kohenisi tässä tapauksessa juuri laihduttamalla. Tästä ei pidä tehdä hätiköityjä päätelmiä. Esteettiset arvostelmat ovat luonteeltaan hyvin erilaisia kuin moraaliset arvostelmat, eikä esteettisyyteen voida käskä samalla tavalla kuin moraalin noudattamiseen. Rekrytoijan ennakkoluuloisuus on moraalinen ongelma, kun taas potentiaalisen rekryytin esteettisesti ei-toivotut piirteet eivät ole.

Mutta – sanovat epäilijät – eikö olennainen seikka olekin se, kykeneekö henkilö itse vaikuttamaan tilanteeseensa? Transhumanismi edellyttää, että ihminen pystyy itse kontrolloimaan omaa muuttumistaan haluamaansa suuntaan. Jos jollakulla on liian suuri nenä, hän ei itse voi asialle mitään. Jos joku on liian lihava, hän voi vaikuttaa asiaan omilla toimillaan. Juuri tämä esimerkki paljastaa kuitenkin keskustelun kieron luonteen. Kun henkilö menee plastiikkakirurgille korjauttamaan nenänsä, häntä on näihin

päiviin asti arvosteltu sellaisesta itsensä parantelusta, joka on moraalisesti epäilyttävää. Turhamaista rahantuhlausta ja Luojan töihin puuttumista! Miksi on niin, että esteettisen haitan korjaamisyritys on yhtäällä (nenän restauroinnissa) väärin, mutta toisaalla (laihdutettaessa) joko sallittua tai peräti vaadittua? Jos jollakulla on taipumus lihomiseen, eikö hänen olisi syytä taipua hyväksymään Luojan luoma olemuksensa sellaisenaan? Eikö laihuuden tavoittelu ole turhamaista?

Transhumanistit pyrkivät usein muokkaamaan ihmisluontoa, mutta eri kulttuuripiireissä ihmisluonteestakin vallitsee erilaisia käsityksiä. Filosofisen nykykäsityksen mukaan vakioista ihmisluontoa ei taida olla olemassakaan; yksilöiden luonne kiinnostaa. Oman kulttuurimme sisällä lihavuuden erikoista roolia esteettisen arvioinnin kohteena saattaa selittää se, mitä oletetaan ihmisen luonteen ja toiminnan yhteydestä lihavuuteen. Suurinenäistä ei voi syyttää itsekurin puutteesta; hän ei pelkästään nenäkkyytensä takia ole veltto ja piittaamaton. Lihavaan ihmiseen sen sijaan voidaan surutta liittää mitä tahansa paheellisia ominaisuuksia. Tähän päättelyyn ei luonnollisestikaan ole perusteita, koska lihavuus voi johtua lukuisista eri syistä, jotka eivät kerro lihavan hyveistä tai paheista. On vain tyyppillistä, että kulttuurissa ilmenee esimerkiksi Julia Kristevan kuvaama ilmiö: on asioita, joita pidämme abjekteina, kuvottavina ja vastenmielisinä asioina. Läski on yksi oman kulttuurimme abjekteista. Aina emme muista, että abjektit ovat kokonaan kulttuurisidonnaisia. Ei kai läskiys voi tarttua minuun? Kun pelkään, että voisin läskistyä, toivon, ettei läski tarttuisi minuun sattumanvaraisesti. Haluan siis tehdä eron itseni ja lihavien välillä. Jos joku ajattelee näin, hän saattaa myös päätellä, että lihavilla täytyy olla ominaisuuksia, joita hyveelliseksi kuvitellulla itsellä ei ole. Näin tulee sijoittaneeksi lihavaan ihmiseen piirteitä, joita pitää huonoina ja jotka näin ollen erottelevat itsen muista.

Transhumanistisen ihanteen tavoittelussa tärkeää on konteksti: millaisen yhteisön tarpeisiin parantelua on tehtävä? Es-

teettisiä objekteja arvioitaessa merkitystä on myös sillä, missä kontekstissa ne esiintyvät. Laardi on rasvaa, mutta laardikasa saattaa saada esteettisen objektin myönteisiä piirteitä, jos se vietään institutionaaliseen taideympäristöön, esimerkiksi taide-museoon. Tämäntapaisista ilmiöistä on keskusteltu laajasti taiteenfilosofassa. Ihmisten kohdalla on ilmiselvää, että läskin sijaintipaikka on esteettisen arvioinnin kannalta olennainen. Sijaitseeko läski miehen vai naisen kehossa? Historian valossa läski rikkaan ihmisen vartalolla on ollut meriitti, sillä köyhällä ei ole ollut riittävästi syötävää läskin kerryttämiseksi. Kun läskiä on vauvassa, häntä sanotaan hellittelevään sävyyn palleroiseksi. Vanhan ihmisen läskiä on usein pidetty ikääntymisen tuomana asiana, jolloin se ei ole moitittavaa. Ja sitä paitsi vanhuutta jo sellaisenaankin voidaan kulttuurissamme pitää rumana; siinä konkurssissa lihavuus ei aiheuta lisähaittaa. Asia on jopa päinvastoin: Madonnaa on pidetty luonnonvastaisena ilmestyksenä, kun hän ei huomaa muuttua mummovartaloiseksi.

Moraalisten käskyjen mielekkyydelle on olemassa ehtoja. Yksi ehto on se, että moraalisesti käsketyt asian tulee olla toimijan tehtävissä: sen pitää olla hänelle mahdollista. Laihduttaminen on termodynamiikan näkökulmasta mahdollista, mutta ihmisten maailmassa se ei aina ole. Jos Platon ja Augustinus eivät saaneet kilojaan karistettua, onko laihduttaminen helpommin toteutettavissa nykyäänkään? Ensinnäkin on olemassa geneettisiä eroja, jotka vaikuttavat normaalipainon saavutettavuuteen. On olemassa aineenvaihdunnallisia sairauksia, jotka vaikeuttavat laihtumista. Yksi kilpirauhasen vajaatoiminnan seurauksista on painon kertyminen, eikä ole tiedossa, kuinka monen ylipainoisen kilpirauhasongelma on diagnosoimatta. Toisin sanoen kaikki eivät ole samalla viivalla. Myös transhumanismin suurena uhkatekijänä nähdään eriarvoisuuden kasvu paitsi lähtökohdissa myös lopputuloksen osalta: keskuudessamme olisi vähäkykyisiä luomuihmisiä ja kokonaan paranneltuja huippuversioita. Eriarvoisuus

lähtökohdissa vallitsee jo nyt: sosiaalinen eriarvoisuus on myös painonhallintaan vaikuttava seikka. Huono-osaisilla ei ole elämässään moniakaan niistä tekijöistä, joita tarvitaan hoikkouden vaalimiseen. Laadukas ravintokin on kallista. Työtätekevien köyhyys on myös suomalainen ilmiö. Jos raataa useassa huonosti palkatussa tehtävässä, tarpeellisiin liikuntaharrastuksiin ei liikkene aikaa. Niinpä päättelenkin, että ihmistä parantelevien teknologioiden käyttö ei saa lisätä eriarvoisuutta. Jos ihmisen parantelusta tulee normi, sen toteuttamista ei pidä jättää vain yksilön vastuulle.

Silloinkin kun laihduttamista ajatellaan luomuparanteluna, sitä toteutetaan tavallisesti samoilla perinteisillä menetelmillä, joita terveyden hoitamiseksi käytetään. Laihduttajamme on lähtenyt liikkeelle biologisen luomuihmisen termodynamiikasta: kun sisään menee kalori, se pitää kuluttaa, jotta se ei varastoidu. Keho ei tunnu tietävän kaloriteoriasta; sillä on lukuisia mekanismeja, joiden avulla se pyrkii pitämään kiinni vararavinnosta mahdollisen nälänhädän välttämiseksi. Oletetaan, ettei laihduttaja ole saanut vähäkalorisia ruokavalioita toimimaan. Hän on kokeillut ketodieettiä runsasrasvaisena ja runsasproteiinisena, hän on paastonnut pätkästi ja pitkästi. Hän on juossut puolimaratonin ja päättänyt kuntosalille, jossa hän tutustuu salikundien motto-lauseeseen: lihakset tulevat ja menevät, mutta läski on ikuisia. Voisiko yksittäinen laihduttaja päätyä transhumanistiksi, joka käyttää uutta teknologiaa laihduttaakseen? Ääritilanteessa ainoa pelastus onkin transhumanismi: laihdutuslääkkeet tai bariatrinen kirurgia, eli mahalaukun ohitus- tai kavennusleikkaus. Nämä ovat nykyaikaisen lääketieteen tuotoksia, joita ihminen ei saa käyttöönsä ilman asiantuntijoiden apua. Kuvaa mutkistaa se, että hyvin moniin teknologioihin liittyy kaksikäytön ulottuvuus.⁵ Tavallisimmin tämä tunnistetaan aseteknologian yhteydessä: ydinvoimaa voidaan käyttää rauhanomaisesti energian tuotantoon, mutta myös tuhoaseiden valmistukseen.

Samaa neuroteknologiaa voidaan käyttää sekä sairauden hoitoon että terveiden paranteluun. Vaikka tavallisesti tehdäänkin erotte- lu terveydenhoidon ja parantelun välillä, raja on veteen piirretty.

Transhumanismi kuvaa haluttavaa ihanneihmisyyttä, mutta ei aina perustele, miksi pitäisi muuttua. Silloin kun perustellaan, muutostarvetta puolletaan sekä faktoilla että arvoilla. Lihavuus- esimerkissämme faktoja edustavat ylipainon terveydelliset riskite- kijät. Mutta mitä faktoista seuraa? Kehopositiivisuuden puolesta- puhujat voivat pelätä, että jos lihavuuden vaaroista toivotetaan, se lisää lihavuuden paheksumista ja loukkaa lihavien ihmisarvoa. Ratkaisevaa onkin se, miten suhtaudumme tosiasioihin ja mitä päätelmiä teemme. Ajattelemmeko, että lihavuus on ”niiden” (li- havien) ongelma, vai ajattelemmeko, että kyseessä on yhteisöllinen pulma, joka on yhdessä ratkaistava? Aikaisemmin lihavuus oli monissa yhteiskunnissa harvinaista, nyt lihavien joukko on hyvin suuri. Jotakin sellaista on tapahtunut, joka vaatii toimia yhteisöjen tasolla. Ei voi olla niin, että vain aineenvaihdunnalli- sesti onnekkaat selviytyvät terveinä. On vaikutettava syihin, jot- ka tekevät joillekin ihmisille vaikeaksi normaalipainon saavutta- misen. Lisäksi tilanteeseen liittyy monia ristiriitoja: Sanomme, että lihavien syrjintä – millä tahansa perusteella – on välittömäs- ti ja kokonaan lopetettava. Toisaalta katsomme, että lihavien on terveytensä nimissä laihduttava. Tässä esimerkissä kyse on ihmi- sen parantamisesta terveyden kohentamiseksi, mutta ajatellaanpa transhumanistien mielipuhua, ihmisen kognitiivisten kykyjen parantelua. Lähtökohtahan on silloin valitettavasti se, että paran- telematon ihminen on liian tyhmä. Ehkä tyhmyys on mitatta- va tosiasia – jos älykkyyden määritelmästä ensin päästään yhteis- ymmärrykseen. ”Tyhmyydelle minä olen vihainen ja äreä kuin rakkikoira; mutta viisaus ei ole kaikille annettu”, toteaa Aleksis Kivi *Nummisuutareissa*. Mitä tyhmyyden vihaamisesta seuraa? Onko yhteiskunnan hankittava kaikille viisautta, jota saadaan jalostamalla datasta informaatiota, informaatiosta tietoa ja upot-

tamalla tieto ihmisen jaloon luonteeseen? Itsehän ihminen ei kykene kognitiiviseen paranteluun, tyhmä kun on.

Palataanpa vielä laihdutusmerkkiin. Entä tilanne, jossa joku lihava haluaa pysyä sellaisena, hyväksyä itsensä ja tulla muiden hyväksymäksi kiloiheen kaikkineen? Kun tällä yksilöllä on kaikki tarpeellinen tieto lihavuuden mahdollisista riskeistä, hän on luonnollisesti vapaa tekemään oman valintansa. Hänellä on myös oikeus odottaa kunnioitusta persoonalleen ja valinnalleen ympäröivältä yhteiskunnalta. Liberaalit yhteiskunnat lepäävät yksilön itsemääräämisoikeuden varassa. Mutta entä kognitiivisen parantelun tapaus? Jospa yksilö on työyhteisönsä kannalta haitallisen tyhmä. Tosiasia on silloin oletettu tyhmyys, mutta mitkä ovat siihen liittyvät arvomme?

Yhteisöllisen moraalisen arvioinnin kohteeksi joutuvat tavallisesti vähemmistöt. Lihavuus alkaa kuitenkin olla enemmistön määre. Miten on mahdollista, että lihavuuteen liittyvät paheksuvat asenteet eivät muutu siinäkään tapauksessa, että useimmat yhteiskunnan jäsenet ovat lihavia? Yksi nojatuolifilosofinen selitys voisi olla se, että laihuus on tässä tilanteessa erityisen meritoivaa, koska se on harvinainen hyödyke; kallisarvoista on kaikki harvinainen. Luultavasti siis paheksuisimme tyhmiä ihmisiä kognitiivisesti paranneltujen ihmisten maailmassa, vaikka tyhmit olisivat enemmistö. Luomuihmisten väestössä älykkyyden oletetaan noudattelevan Gaussin käyrää, joten enemmistö on keskinkertaista väkeä. Ihmiselle ei tuota erityistä tuskaa oma asema käyrän keskivaiheilla, koska hän on hyvässä seurassa. Hyväksyisimmekö tulevaisuudessa manipuloimattoman älykkyytason? Vai kuuluisiko vastuulliseen vanhemmuuteen perinteisen parinvalinnan lisäksi lapsen älykkyydestä huolehtiminen teknologioiden avulla?

Harvinaisten hyödykkeiden arvostaminen näkyy myös nuoruuden ihannoinnissa. Mitä suurempi on ”demografinen vinouma”, mitä enemmän vanhoja on suhteessa työikäisiin ja nuoriin,

sitä hurmioituneempaa on nuoruuden arvostus. Kun nuoria on vähän, he ovat sitäkin arvokkaampia. Nuoreksi ei sentään voi-
ne ketään käskää? Tähän asti ei, mutta nuorekkaiksi ihmiset on
käsketty jo hyvän aikaa sitten. Nuorekkuus on tavoiteltava omi-
naisuus, jonka saavuttamiseksi on kovasti ponnisteltava. Juuri
tässä transhumanismi tulee apuun – vai terrorisoimaan? Trans-
humanistit etsivät koko ajan nuoruuden ja terveyden avaimia.
Miten käy Edgar Lee Mastersin hahmon *Spoon River antologias-
sa*? Lucinda Matlock on elänyt täyden kokemusrikkaan elämän ja
sanoo: ”Yhdeksänkymmenen ikäisenä tunsin eläneeni tarpeeksi
– ja siinä onkin kyllin siirtyä suloiseen lepoon.” Ei tule kuuloon-
kaan, sanoo transhumanisti. Dynaamisuutta peliin! Vanhene-
minen ja kuolema ovat korjattavia ongelmia.

Onko ihmisyyys vaillinaista?

Perustuuko transhumanismi ihmisyyden puutelistaan? Monilla
meistä on tottumuksena lähestyä muita ihmisiä puutteiden kaut-
ta. Kuten unkarilainen runoilija toteaa: sitä jotakin ei ole mis-
sään, maailmasta puuttuu jotakin. Aviopuoliso kuvaa asioita,
jotka toisessa hiertävät. Lasten vanhempi arvostelee opettajaa hei-
koista taidoista. Poliitikkojen integriteettiä epäillään. Oletan, että
puutelähtöinen lähestyminen johtuu tarpeista, joita meillä on.
Kun lapsi näkee vanhemmassaan vain kielteisiä asioita, hän on
ehkä jäänyt vaille jotakin, jota olisi ehdottomasti tarvinnut. Kun
potilas kokee lääkärinsä kelvottomaksi, hän olisi kipeästi tarvin-
nut hoitoa, jota ei saanut. Koemme vaistomaisesti, että jonkun
pitäisi täyttää tarpeet, joita meillä on. Jos kukaan ei vastaa tarpei-
siimme, näemme puutteellisina ne ihmiset, joiden olisi pitänyt
vastata huutavaan hätäämme. Kääntäen tämä merkitsee sitä, että
kohtuullisen tyytyväiset ihmiset näkevät toisten parhaat puolet ja
tulevaisuuden potentiaalin.

Voisiko lajimme parantelu hoitaa ongelmat? Kun ymmärrämme, ettei kukaan yksittäinen ihminen voi tarjota kaikkea tarvitsemaamme ja haluamaamme, alammekin toivoa, että ihminen lajina voisi olla kokonaan erilainen. Uudenlaisessa ihmisyyhteisössä voisimme saada kaiken, mistä haaveilemme. Haluamme olla onnellisia, mutta ihmisyyden nykyisillä asetuksilla se on vaikeaa. Olemme laji, joka sotii. Olemme tuhonneet elinympäristömme ja muita lajeja vaarallisella tavalla. Jotta kukin yksilö voisi olla onnellinen, tarvittaisiin ihmisyyden suuri muutos. Haluamme terveyttä ja pitkää ikää, jotkut jopa kuolemattomuutta. Ei ole yksittäistä tahoja, joka voisi taata meille nämä asiat, mutta ehkäpä teknologia tarjoaa keinot, joiden avulla saamme tarpeemme täytetyiksi. Keinot, joilla ihmisyyden puutteet – tuhoisuus, sairastavuus ja kuolevaisuus – saadaan parannetuiksi. Alammeko siinä vaiheessa katsoa toisiamme uusin silmin, vahvuuksia ja hyviä puolia arvostaen, vai olemmeko jo peruuttamattomasti puute- lähtöisiä arvioitsijoita? Jos puute on katsojan silmässä, mikään muutos ulkomaailmassa ei voi näkymää korjata.

Kun kuulemme lähimmäisemme – tai itsemme – kritisoivan jotakuta, saattaisi olla hyödyllistä kuulla kritiikki toisin: mitä sellaista kritisoija tarvitsee, jota ei voi kritisoitavalta saada? Ihminen, joka ei tarvitse muilta mitään, on autarkkinen: hänen mielensä on riippumaton ulkomaailmasta. Yksi transhumanistinen koulukunta onkin sellainen, jossa kohennustoimia kohdistetaan juuri ihmismieleen, mikä nykykäsityksen mukaan tapahtuu hermostoon vaikuttamalla. Keskushermosto on toki keskeisessä roolissa, mutta esimerkiksi vagus-hermon toimintaan kiinnitetään kasvavaa huomiota.

Yksi ihmisen tarpeista on yhteys toisiin ihmisiin: meillä on tarve kuulua joukkoon, saada tunnustusta ja kokea läheisyyttä. Kaikki toisia ihmisiä koskevat tarpeemme eivät kuitenkaan kuulu perustaviin liittymistarpeisiimme. Tarvitsemme – ja varsinkin haluamme – toisilta ihmisiltä heidän roolinsa toteutta-

miseen sisältyviä asioita. (Liberaalissa ajattelussa ei useinkaan erotella haluja ja tarpeita, mutta ne ovat eri asioita: ihmisille on mahdollista luoda keinotekoisia haluja, jotka eivät vastaa mitään tosiasiallista tarvetta. Esimerkkinä on uusi teknologia: onko todellista tarvetta uusimman kännykkämallin hankintaan, vaikka vanha vielä toimii erinomaisesti?) Kun yhteiskunnan eri toiminnot ovat eriytyneet spesialistien hoidettaviksi, meillä on vanhojen professioiden (papit, juristit ja lääkärit) lisäksi monia uusia professioita tai niitä muistuttavia erikoisalojen osaajia. Ihminen voi yhden kuukauden kuluessa tarvita esimerkiksi endokrinologia, hammaslääkärinä, kampaajana, henkilökohtaista valmentajana, hierojana ja tarjoilijana. Jonkun toisen palvelukattaukseen kuuluu sijoitusneuvoja, tatuoija tai putkimies. Transhumanisti voi parannella ihmisyyteen liittyviä yleisiä kykyjä, jotka ovat kaikille samoja. Toisaalta hän ehkä haluaa erityisiä kykyjä erityisille ryhmille: tavallisia esimerkkejä ovat supersotilas ja huipuin huikampi urheilija. Onko tulevaisuudessa niin, että eri ammattien pätevyysvaatimuksiin kuuluu suostuminen kykyjen paranteluun? Onko varmaa, että sotilas itse haluaa olla supersotilas? Tämän ajattelutavan vaarat on jo nähty urheilussa dopingin yhteydessä. Anabolisten steroidien käyttö on aikaansaanut monia terveysongelmia, jopa suuremman kuoleman todennäköisyyden. Dopingia lähestytään usein epäreiluutta tuottavana asiana, vaikka painopiste kannattaisi asettaa haittoihin, joita urheilijalle voi koitua. Reiluus ei nimittäin toteudu urheilussa, vaikka doping saataisiin kitkettyä. Jotkut perivät erityistä lahjakkuutta, joka mahdollistaa huipulle pääsemisen. Mieliesimerkkini on tässäkin asiassa koripallo: vaikka 160-senttistä henkilöä kuinka douppaisi, hänestä ei tulisi lajin mestaria. Toki kykyjen parantelu on vapaaehtoista! Näin sanovat ne, joiden mielestä jokainen professioiden edustaja voi itse päättää, haluaako parannella luontaisia ominaisuuksia muutenkin kuin opiskelemalla ja harjoittelemalla. Käytännössä eri ammattirooleihin kohdistuvat odo-

tukset määrittyvät yhteisössä; yksilö ei voi niitä päättää ja voi vain harvoin niitä murtaa. Meikkaava miespuolinen pappi on televisio-ohjelman aiheena, koska näinkin pieni ulkonäköön liittyvä seikka on poikkeus ammatin sisällä. Psykologi, joka käskyytää asiakkaitaan äänekkäästi ja terävästi, ei ole kauaa alalla. Jos erilaisista parantelun muodoista tulee osa ammatillista omistautumista ja erinomaisuutta, niistä lienee käytännössä mahdotonta kieltäytyä. Professorin on syytä ottaa älykkyyttä kohentava pilleri – *smart drug* – jotta hän kykenisi pysyttelemään opiskelijoiden tasolla.

Humanismi ja sen perilliset

Filosofisissa käsiteperheissä on aina välillä riitoja. Humanismi, antihumanismi, transhumanismi ja posthumanismi ovat usein tukkanuottasilla. Tässä yhteydessä antihumanismi ei ole kiinnostava perheenjäsen, muut sen sijaan ovat. Transhumanismia on usein pidetty humanismin jatkeena. Tämä ei kuitenkaan miellytä kaikkia humanisteja. Filosofit Sami Pihlström on vannoutunut humanismin puolestapuhuja ja ajattelutavan kehittäjä. Hän haluaa palauttaa huonoon huutoon joutuneen humanismin maineen ja oikoa siihen liittyviä väärinkäsityksiä. Humanismin puolustaminen kuitenkin edellyttää, että humanismi ymmärretään oikein. Pihlströmin humanismi pohjautuu Immanuel Kantin (1724–1804) transsendentaaliseen filosofiaan, joka tutkii ”annettujen asioiden tai ilmiöiden mahdollisuuden välttämättömiä ennakkoehtoja”.⁶ Transsendentaaliseen humanismiin sisältyy myös ajatus ihmisestä omien rajojensa kriittisenä koettelijana ja ylittäjänä sekä jatkuva pyrkimys tutkia kriittisesti erilaisia humanismin versioita. Pihlström analysoi siis humanismia välttämättömänä edellytyksenä erilaisten ongelmien ratkaisemiselle. Transsendentaalisen humanismin ytimessä on näkemys ihmi-

sestä erityislaatuisena olentona, mikä merkitsee ihmiselle entistä suurempaa vastuuta. Kohtalomme on omissa käsissämme: emme voi vedota luonnonlakeihin tai jumalaan. Vain ihminen voi pohdita ja toteuttaa etiikkaa; ihminen elää normatiivisessa avaruudessa, jossa on mahdollista tehdä oikean ja väärän tai hyvän ja pahan välisiä erotteluja.

Esseessään Transsendentaalinen humanismi⁷ Pihlström sanoo: ”Humanismia on puolustettava meille ihmisille ainoana mahdollisena tapana reagoida vastuullisesti esimerkiksi ilmastokriisiin – ja kaikkisiin muihinkin kriiseihin, myös siihen vakavaan poliittiseen kriisiin, joka on johtanut ’totuudenjälkeiseen aikaan’ ja on viemässä meitä kansainvälisen sopimus pohjaisen maailmanjärjestyksen rappeutumiseen.”⁸ Pihlströmin mukaan ympäristöfilosofiaa ja ilmastokriisin tarkastelua tulee harjoittaa ja edistää humanistisesta näkökulmasta. Kyseessä on nimenomaan ihmisen ongelma, koska vain ihmiselle – erotukseksi eläimistä – olemassaolo voi olla merkityksellistä tai merkityksetöntä. Pihlströmin mukaan eläimet voivat kyllä kärsiä ilmastokriisistä, mutta ne eivät koe sitä eksistentiaaliseksi uhaksi, kuten ihmiset, koska arvoja ja merkityksiä voi olla vain ihmisen maailmassa. Näin ollen vain ihminen voi joutua arvojen ja merkitysten katoamisen uhkaamaksi. Pihlström ei pidä kovinkaan mielekkäänä puhetta siitä, että ihmisestä ja inhimillisestä kulttuurista riippumattomilla luonnonolioilla olisi aitoja oikeuksia tai velvollisuuksia – tai mitään muitakaan vahvasti normatiivisia ominaisuuksia – ellei ihminen ole sellaisia luontoon asettanut. ”Voimme toki sopia, että puhumme ’eläinten oikeuksista’ tarkoittaen niillä niitä monimutkaisia velvoitteita, joita meillä on eläimistä huolehtimiseksi, mutta on pidettävä mielessä tämän puhettavan metaforisuus.”⁹ Tähän ajattelutapaan tullaan palaamaan kärsimystä koskevassa luvussa, jossa voimme verrata sitä transhumanisti David Pearcen näkemyksiin.

Pihlström siis ajattelee, että vastuullinen ympäristöfilosofia edellyttää humanismia. Posthumanismiin hän suhtautuu varsin

kriittisesti: ”Humanismi ei ole vain kontingentisti totta. Posthumanismi ja antihumanismi eivät vain satu olemaan väärässä vaan ovat mielettömiä ja ihmiselle mahdottomia.”¹⁰ Pihlströmin humanismiin kuuluu kuitenkin se, että ihmisyyden erityislaatu ei perustu pysyvään ihmisolemukseen. Ihminen on sen sijaan historiallinen ja jatkuvasti muokkautuva olento. Tietylnaisen ihmisen olemuksen olettaminen eli essentialismi on suuri virhe, joka on hämärtänyt humanismin todellista olemusta.

Mitä sitten on tuo posthumanismi, jota Pihlström kutsuu epätoivoiseksi yritykseksi ”räpistellä irti inhimillisen ajattelun väisätämättömästä ihmiskeskeisyydestä”¹¹? Teemasta on keskusteltu runsaasti mannermaisessa filosofiassa, ja mikä riemukasta, posthumanismista on olemassa suomenkielinen esitys: Karoliina Lummaan ja Lea Rojolan toimittama kirja *Posthumanismi*. Moninaisen aatesuunnan täsmällinen määrittely parilla sanalla on tietysti hankalaa, mutta tutkijoiden kiteytys on osuva: ”Posthumanistinen ajattelu etsii vaihtoehtoisia, ei-essentialistisia ja ei-hierarkkisia tapoja ymmärtää erilaisten olioiden ominaisuuksia ja keskinäisiä suhteita. Posthumanistisen ajattelun lähtökohtana on ajatus ihmisestä, joka ei määriy vastakohtaisessa (ja usein myös väkivaltaisessa) suhteessa ei-inhimilliseen. Ihmistä ei siis pidetä älyllisiltä, fyysisiltä, psyykkisiltä tai sosiaalisilta ominaisuuksiltaan ylivertaisena ei-inhimillisiin organismeihin tai koneisiin verrattuna. Ihminen ei enää ole kaiken mitta. Posthumanismi on essentialismin, intentionaalisesti käsitetyin toimijuuden sekä kielellisesti käsitetyin subjektuuden kritiikkiä, jolloin sillä on myös vahva eettinen ja poliittinen lataus.”¹²

Tutkijoiden posthumanismin luonnehdinta sulkee sisäänsä myös transhumanistisia ajatuksia: ”Posthumanismi on moninainen, ristiriitainenkin yhdistelmä teknologiakehitykseen perustuvaa tulevaisuususkkoa, inhimillistä itse-epäilyä, löydettyä liittolaisuutta ei-inhimillisten eläinten kanssa ja tuon liittolaisuuden romuttumista ekokatastrofien edessä, toivoa geneettisestä ja me-

kaanisesta parantumisesta tai jopa kuolemattomuudesta.”¹³

Karoliina Lummaa on lähtenyt kiinnostavaan keskusteluun Pihlströmin kanssa artikkelissaan Posthumanismin puolustus.¹⁴ Yhteistä humanismille ja posthumanismille on ainakin ihmisarvo keskeisenä eettisenä periaatteena. Lummaan mukaan humanismi ja posthumanismi voivat elää yhdessä jopa yksittäisen tutkijan ajattelun jännitteenä. Posthumanismissa on kuitenkin omat erityispiirteensä: se tarkastelee kriittisesti ihmisen asemaa ja olemusta. Sen ytimessä on ihmisen suhde muihin elollisiin ja elottomiin olioihin sekä näiden suhteiden eettinen ja käytännöllinen merkitys.

Olellainen posthumanismin kritiikki koskee toimijuutta ja siitä seuraavaa vastuuta. Posthumanismi hylkää ihmisen erillisyyden muusta luonnosta ja esinemaailmasta ja asettaa kyseenalaiseksi ihmisen erityisaseman muiden lajien joukossa. Posthumanismin kriitikoiden mielestä ihmisen ja hänen kontekstinsa vuorovaikutuksesta voi seurata epäselvyys vastuukysymyksissä: pakeneeko ihminen hänelle kuuluvaa vastuuta? Lummaa vastaa tähän kritiikkiin esimerkiksi ympäristöongelmia käsitellessään: ”Lienee selvää että Homo sapiens on se laji, jolla on kattavin ymmärrys ja myös vastuu ekokriisistä. Ihmisen käytössä ovat ensinnäkin ne teknologiat ja käsitteelliset välineet, joilla maapallosysteemin häiriöitä voidaan todentaa ja hahmottaa. Toiseksi tiedetään, että tämä häiriötila myös johtuu ihmisen toiminnasta. Mielestäni ajatus ei-inhimillisestä toimijuudesta tai ajatus lajien hierarkiaa kyseenalaistavasta etiikasta ei haasta tai horjuta näitä ihmistä koskevia selvyyksiä. Ei ihmisen moraalinen vastuu ei-inhimillisestä luonnosta murene, jos ihmiskeskeisen moraalin perustoja haastetaan.”¹⁵

Lummaan mielestä posthumanismi ei ole ihmiselle mahdotonta, kuten Pihlström ajattelee. Koen samoin kuin Lummaa. Siirryin posthumanistiseen mielenmaisemaan intuitiivisesti jo vuosikymmeniä sitten, ennen kuin tiesin käsitteen olemassaolosta.

Posthumanismi on nähdäkseni tulevaisuuden ajattelutapa, vaikka se vaatiikin kovasti kehitystyötä. Pihlströmin mukaan humanistisesta ajattelutavasta ei voi helposti irrottautua. Hän vetoaa tekstissään von Wrightin humanismiin, mutta sanoo sitten: ”Hieman hämmentävästi ’suurena humanistina’ tunnettu von Wright luopui viimeisinä työvuosinaan kutsumasta omaa ajatteluaan humanismiksi (ks. von Wright 2002). Tämäkin asenne voidaan nähdä esimerkkinä eräänlaisesta (humanismiin sisältyvästä) ihmisen kunnioittamisesta. von Wrightin mukaan erityisesti sekulaari humanismi ei lopulta riittävästi kunnioita ihmisen olemisen ongelmallisuutta, sitä, ettei kaikkia ihmiselämän ongelmia voida suoraviivaisesti (esimerkiksi tieteellisen järkipäisesti) ratkaista, vaikka von Wright itsekkin luonnollisesti edusti sekulaaria ajattelua. Tällainen humanismin itsekriittisyys on itsessään olennainen osa humanistista sivistystä. von Wright näyttäytyy näin humanistisen sivistysprojektin huomattavana edustajana, joka osasi ottaa kriittistä etäisyyttä myös omaan humanismiinsa ja uudistaa sitä jatkuvasti.”¹⁶

Tulkitsen Pihlströmiä niin, että humanismista ei ole mahdollista sanoutua irti, jos on siihen alun perin sitoutunut, koska oman varhemman ajattelun kritisointikin edustaa humanismia. Lähtökohtani on kaikista varoituksista huolimatta posthumanistinen: ilmastonmuutos ja lajikato ovat osittain seurausta ihmisen tavasta asettua muun luonnon yläpuolelle. Olemme myös rakentaneet itsellemme uudenlaisen teknologian, jonka kanssa asetumme vuorovaikutukseen. Annamme algoritmien vaikuttaa päätöksentekoomme, joten on todellakin syytä ottaa huomioon myös teknologinen konteksti, jossa elämme. Immanuel Kantin ihmiskuva autonomisine tahtoineen on osoittautumassa virheelliseksi; rationaalisuusolettama on jo perusteellisesti vanhentunut. Tiede tarjoaa uutta, humanismin kannalta hämmentävää näkemystä ihmisestä.

Transhumanismikeskustelun käsittekirjoa lisää sekin, että anglo-